

Rövid írásunkkal egy nagy múltú intézmény történetének *határkövet* jelentő eseményére kívántuk a figyelmet főlhívni, amely jelentősen hozzájárulhat hagyományaink alaposabb megismeréséhez, s a jelen tüzetesebb megértéséhez.

Dr. Surányi Béla

Irodalom. A debreceni agrár-felsőoktatás 100 éve. Szerk.: Komoróczy György Bp. 1968. — Csiki László: Mezőgazdasági szakoktatásunk kialakulása, fejlődése és mai helyzete. Bp. 1943. — Varga Gyula: Debrecen kézműpara és a mezőgazdaság kapcsolata. Db. 1983. Kand. ért. tézisei. — Magyarország mezőgazdasági szakoktatási intézményei 1896. Szerk.: Balás Árpád. M.óvár, 1897. — Szász Gábor: Az agrár-felsőoktatás egyik fellegvára: a Debreceni Agrártudományi Egyetem. Gazdálkodás, 1985. 2. sz. 70—73. old. — A Debreceni m. kir. Gazdasági Akadémia ismertetője. Szerk.: Juhos Lajos. Db. 1937. — Debreceni m. kir. Gazdasági Akadémia ismertetése. Szerk.: Kerpely Kálmán. Db. 1909. — A Debreceni m. kir. Gazdasági Akadémia tanári és tisztikarának, valamint hallgatóinak névjegyzéke az 1907—1908. tanévben. Db. 1907. — A Debreceni m. kir. Gazdasági Tanintézet könyvtárának címjegyzéke az 1896. évig. Szerk.: Kerpely Kálmán. Db. 1898. — Szűcs Mihály: Debrecen szabad királyi város mezőgazdaságának jelenlegi állapota. Db. 1882. — Balogh István: Debrecen mezőgazdálkodása a XVI. századtól az első világháborúig. Debreceni Szemle, 1985. 1. sz. 14—16. old. — Fehér György: A mezőgazdasági kísérletügy kialakulása Magyarországon (1869—1914). Bp. 1982.

A magyar föld tudós kutatója: dr. Szádeczky Gyula

Kolozsvárott, a Görögtemplom utcában áll még a ház, melyben lakott, a Házsongárdi temetőben pedig, ahol hamvai pihennek, obeliszkjén csak ennyi található:

*Szádecsei és Kardosfalvi
Szádeczky-Kardoss Gyula
egyetemi tanár, geológus
1860—1935*

Ha kollégáimtól, vagy fiatal geográfusoktól kérdezősködöm, még itt, Erdélyben is alig hallottak róla, pedig egyiknek-másiknak tanára dr. Szádeczky Gyula által nevelt tudósnemzedék keze alól került ki.

Az egyetemen én is keveset hallhattam róla, de otthon annál többször került szóba a Bihar-hegység, a Gyalui havasok, az Erdélyi-medence, Verespatak ásványércceinek kutatója, a sztolnai andezittelérek, az Erdélyi Érchegység eruptív kőzeteinek, az Egres-vidéki gipsz- és barnaszételepek, Erdély nyugati hegyeinek lábánál húzódó kőzetek ipari felhasználásával foglalkozó tudós professzor. Ma már azon kevesek közé tartozom, akik személyesen ismerhették nemes emberi vonásait, s mint gyermek, nemcsak a meglett férfi mintaképét, de a megítélt családi elbeszélésekből a kutató eszményképét is benne vélte megismerni.

1860. december 27-én született Pusztafaluban, Abaúj-Torna vármegyében. Középiskoláit a sárospataki református kollégiumban kezdte és a szepesiglói állami főgimnáziumban fejezte be. Egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán végezte, mint természetrajz-vegytan szakos tanárjelölt 1878—1882-ben. A katonai szolgálat letöltése után dr. Szabó József professzor mellett működött gyakornokként, majd tanársegéd lett a budapesti egyetem ásvány- és közzettani intézetében. 1883-ban középiskolai tanári oklevelet, 1887-ben pedig „summa cum laude” bölcsészdoktori címet nyert.

Két éven át, 1889—1890-ben a párizsi Collège de France ösztöndíjasa, és a nagynevű Fauqué mellett dolgozik. Bejárta Közép-Európát, tanulmányozta London, Berlin, Heidelberg, Zürich, Bécs, München tudományos intézeteinek szervezetét, múzeumait, s közben kirándult, hogy tanulmányozza az Alpok, Dél-Franciaország és Auvergne geológiai felépítését. Így kerül személyes kapcsolatba a kiváló külföldi szaktudósokkal: Laerox és Termier mineralógusokkal, akik felfigyelnek Szádeczky kiváló képességeire és az ismeretség életre szóló barátsággá fejlődött közöttük.

Külföldi tanulmányútja után 1891-ben a budapesti tudományegyetemen közzettanból magántanári képesítést szerzett, majd 1896-ban a kolozsvári tudományegyetem ásvány- és földtani tanszékére kapott tanári kinevezést. Így végleges otthona és munkahelye Kolozsvár lett. Ettől kezdve minden energiáját és képességét a hazai föld megismerésére, természeti kincseinek felfedezésére szentelte, tudományos ismereteit és tapasztalatait a kolozsvári tudományegyetem természettudományi tanszékén mint kiváló mineralógus, valamint a hazai és külföldi tudományos intézményekben és társaságokban gyümölcsöztette az egyetemes tudomány és humanitás hasznárára.

1921-ben elfogadta a román állam által felajánlott főgeológusi állást, mely tisztséget 1929-ig, nyugdíjba vonulásáig töltötte be. De azután sem pihent! Állandóan dolgozott, sőt, továbbra is ő képviselte a romániai geológiai tudományt a nemzetközi kongresszusokon.

Mint egyetemi tanár, az ásványkőzetten és a geológia minden területén munkálkodott. Az eruptív (vulkáni eredetű) kőzetek meghatározásában csodálatos gyakorlattal rendelkezett. Vizsgálatai és szakvéleménye megingathatatlan volt, s ezért építkezések és bányanyitások alkalmával gyakran hívták helyszíni szemlére.

Hivatásának érezte alapos felkészültségű középiskolai tanárok képzését és hallgatói között soha sem tett nemzeti, vallási vagy társadalmi megkülönböztetést. Nemcsak oktatott, hanem egyéni példaadásával nevelt is. Keze alól olyan tanárok és tudósok kerültek ki, mint Xántus János, Pop Simion, Ferenczi István, Török Zoltán, Szentpéteri Zsigmond, Bányai János, Balogh Ernő és mások.

Mint geológus, tudományos hírnevét az eperjesi Tokaj-hegység kőzettani és geológiai kutatásaival alapozta meg. Ezért a Természettudományi Társaság Bugát-díjjal tüntette ki. Évekig foglalkozott a Bihar-hegység geológiájával, és vizsgálta vulkánikus kőzeit, a Gyalui-havasok kristályos paláit és Verespatak kőzeit. Ő fedezte fel a Bihar-hegység bauxittelepeit is.

1910 és 1918 között az Erdélyi-medence tektonikai kérdéseivel, a harmadkori rétegek közé települt tufákkal foglalkozott, s tevékeny részt vett az erdélyi földgáz és petróleum felkutatásában. Vidékünk iparosítása érdekében felfedezte és bemutatta azokat a kőzeteket, amelyek az Erdélyi-szigethegység lábánál található és felhasználhatók a kerámiai iparban, meghatározta a Dergán-völgye kristályos vonulatainak korát.

Vallotta és hirdette, hogy a haza földjére vonatkozó kutatásoknak szoros kapcsolatban kell lenniük az étellel. Tudománynépszerűsítő előadásorozatot indított, bejárta a nagyobb községeket és városokat, s a helyi természeti kincsek hasznosítására hívta fel az illetékesek figyelmét, tudományos magyarázatot adva a geológiai jelenségekre, mint pl. az egresi gipsz- és barnaszénképződés, a sztolnai andezitek, a dél-olaszországi földrendések, Kolozsvár környéke, a szamosfalvi sósfürdő, a Bükk geológiája, az 1897. évi földcsuszamlásokról stb. Jól írta róla egyik tanítványa: „Hazai viszonylatban a Hargitától a Meszesig, a Cibelestől a Királyhágóig, a Rettyezától a Nyugati Érc-hegységig ismerkedtem minden hegy, völgy, kőszál, vízmosás...”

Az első világháború után figyelme mindinkább a Hargita és a Kelemen-havasok vulkáni vonulata felé terelődött, s ezt a vidéket kutatta még néhány hónappal a halála előtt is.

Noha tudományos kutatásai és dolgozatai jobbra erdélyi vonatkozásúak, nem nélkülözték a nemzetközi tudományos körök és szakemberek érdeklődését sem. Ezért tudományos dolgozatai nemcsak magyar és román, de angol, francia és német nyelven is megjelentek és ismertté tették nevét és geológiai eredményeit a külföldi tudományos életben. S mert fáradhatatlan tudós, és haláláig tanulni vágyó ember volt, érdeklődési köre nem rekedt meg hazája határainál. A már említett közép-európai tanulmányúton kívül 1896-ban Egyiptomban végzett kutatásokat, s az ott gyűjtött kőzeit és ásványait az Erdélyi Múzeum Egyletnek ajándékozta.

1897-ben részt vett a Szentpéterváron tartott nemzetközi geológiai kongresszuson, s ez alkalmat adott arra is, hogy meglátogassa nyelvrokonainkat, beutazza Finnországot és kutassa a Kaukázus hegyeit. 1900-ban, a párizsi geológiai kongresszus alkalmával, a Pireneusokban járt, 1906-ban Olaszországban a Vezúv akkori nagy kitörését, 1909-ben pedig a messzínai földrendéstől sújtott Lipári-szigeteket tanulmányozta. 1910-ben a stockholmi, 1913-ban pedig a torontói kongresszuson szerepelt hivatalos alelnöki minőségben. Ugyanekkor több időt töltött a Sziklás-hegységben, s Észak-Amerika földgázmezőit kutatta. 1919-ben a pretoriai, 1926-ban a madridi, 1933-ban pedig a washingtoni nemzetközi geológiai kongresszuson képviselte hazája geológiai tudományát.

Dr. Szádeczky Gyulát nemcsak szaktudománya, de tudományos szervező munkája is Kolozsvárhoz kötötte. A tanulmányutak során nyert gazdag, sokoldalú ismereteit és tapasztalatait elsősorban Erdély tudományos életének kibontakoztatásában gyümölcsöztette. Magas fokú műveltségén kívül erre sarkallta szervezőkészsége, nemzetközi tudományos hírneve is. Még Kolozsvárra kerülése előtt alapító tagja és titkára lett a Földtani Társulathoz. Kolozsváron hamar megtalálta a helyét a közéletben is, hiszen abban az időben a város egyik legműveltebb polgára, s a legtekintélyesebb tudósa volt. Hamarosan a Zenekonzervatórium elnökévé választották, ezt a tisztséget hosszú ideig viselte. Alapította és elnöke volt az Erdélyi Gyorsíró Egyesületnek. Az Erdélyi Kárpát Egyesület éppen akkor választotta elnökévé, amikor az egyesület megtartásához erős kezre volt szükség. Az egyetemen dékánná, majd rektorrá választották.

Tudományos szervező munkássága azonban leginkább az 1859-ben alakult legrégebb erdélyi tudományos intézet, az Erdélyi Múzeum Egylettel és ennek természettudományi szakosztályával forrt össze. Az Egyletnek 1910-től főtitkára, a Természettudományi szakosztálynak pedig 1913-tól elnöke, az ásványtárnak 24 éven át igazgatója volt. Nevéhez fűződik az EME drágakőrészlegének megalakítása és a technológiai gyűjtemény megteremtése, mely megvetette alapját a kolozsvári egyetem ásványtárának is. Igazgatósága alatt megnégyszerezte az EME ásványtárának anyagát, s 1911-ben külön folyóiratot létesített az ásványtár számára, ez lehetővé tette az ásványtani dolgozatok magyar és német nyelvű közlését és cseréviszonyt létesített a Föld leglátványosabb tudományos intézeteivel is. Így az EME tudományos eredményei eljutottak a világ minden szakegyesületéhez. Mint az EME vezetője, tudománynépszerűsítő előadásokat, vándorgyűléseket és kiállításokat szervezett. Így például ő szervezte és vezette 1900-ban a kolozsvári egyetem és az EME ásványtárának párizsi kiállítását, ami méltó elismerést váltott ki külföldön az erdélyi tudományos intézmények és eredményeik iránt.

Tudományos nevelő munkájában hallgatóit arra kérte, hogy lakóhelyük vidékéről kőzeteket és ásványokat gyűjtsenek, az ásványtár alkalmazottait arra kötelezte, hogy kalauzolják a látogatókat és szakszerű magyarázattal szolgáljanak, hangoztatva, hogy a tudománynak az emberiség közkincsévé kell válnia.

1935. november 7-én halt meg Kolozsváron.

Dr. Szádeczky Gyula tudományos és tudományszervező munkáját, közéleti tevékenységét először tanítványai próbálták felmérni egy Emlékkönyv kiadásával az akkori lehetőségeknek megfelelően. Szülőházán az emléktáblát 1937-ben leplezték le, de Kolozsvár ezzel adós maradt, a lakóházát megjelölő táblával. Születésének 125., halálának ötvenedik évfordulóján (1985) sem pótolták e mulasztást. Gyűjteményes kötetben kellene kiadni tudományos dolgozatait, írásait, úgy, ahogy hasonló esetben más tudósokkal is tették.

Boldizsár-Zeyk Imre

Elfelejtett nevek a Balatonnál

Nemcsak a Tó vize romlott el az utolsó száz évben, hanem itt-ott a balatoni kultúrában is hézagok támadtak. Most csak a nevekkkel foglalkozom, mert a szép, ősi, évszázadokon át használt települések helyeiben is változások következtek be. Volt, ami megszűnt, elenyészett, volt ami átalakult és eredeti formájára már ráismerni is alig lehetne. Az alábbiakban két példán mutatom be, hogy a közömbösség, a nyelv és történelme iránti értetlenség — elsősorban a hivatalos szervek részéről — hogyan tünteti el némely település nyelvi értékeit.

Badacsonylád

Új, kék alapon sárga betűkkel ékes névtáblákat helyeztek el a balatoni állomások előtt. Közülük talán legjobban a fenti, furcsának tetsző néven csodálkoznak a tájékozatlan utasok. A Badacsony előnév természetes, mert hiszen a település a bazaltüstökű és szőlővesszők százezreivel borított híres hegyünk lábánál fekszik, de azért a *lábdi*-hegy elnevezés sok ember előtt érthetetlennek tűnik. Általában azt hiszik, hogy az a hegy lábára vonatkozik, mert a település a hegy aljában terül el.

A valóság azonban nem ez és ha a *lábdi*-ből kihagyjuk a hibás és értelmetlen *b* betűt, akkor megkapjuk a helyes *Ládi*, vagy még helyesebben a *Lád* nevet. Badacsony déli és nyugati részének ugyanis ez a történelmi múltba visszavezethető neve. *Vagyis a Badacsonyládbi név helyesen Badacsonylád.* Ezt az is bizonyítja, hogy országunk több helyén ma is megtaláljuk a következő LÁD összetételű helyneveket: Somogyban Magyar-Lád, Német-Lád, Borsodban Szendrő-Lád, továbbá Sajó-Lád.

A középkori Lád község temploma helyén és anyagából épült az üdülőház.